

ΕΞΙ ΑΓΝΩΣΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΟΡΔΟ ΓΚΙΛΦΟΡΝΤ

Στὰ Ἀρχεῖα τῆς κομητείας Kent τῆς Ἀγγλίας, στὴν πόλη Maidstone, ὅπου φυλάσσεται ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Φριδερίκου North, κόμητα τοῦ Guilford, εἶχα τὴν ἐξαιρετικὴν τύχη τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1975 νὰ ἀνακαλύψω μὲ ἰδιαίτερη συγκίνηση ἕξι ἄγνωστα γράμματα τοῦ ἔθνικοῦ μας ποιητῆ Διονυσίου Σολωμοῦ¹. Τὰ γράμματα (ἀριθ. καταλ. U 471 C 95), ὅλα γραμμένα στὰ ἰταλικά, ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ χέρι τοῦ Σολωμοῦ, χρονολογοῦνται στὴν περίοδο 1824-27 καὶ ἔχουν σταλῆ ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο στὴν Κέρκυρα, ὅπου ζοῦσε τότε ὁ λόρδος Γκίλφορντ.

Στὸ Κέντ μὲ εἶχε φέρεи ἡ σκέψη καὶ ἡ κρυφὴ ἐλπίδα πὼς στὴν ἀλληλογραφία τοῦ Γκίλφορντ ἴσως ὑπῆρχαν καὶ γράμματα τοῦ Σολωμοῦ. Ἡ ἔρευνα εὐτυχῶς δὲν σάθηκε ἀκαρπῆ καὶ ἡ ἐλπίδα δὲν διαψεύστηκε. Ἀνακοίνωσή μου γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τῶν γραμμάτων τοῦ Σολωμοῦ δημοσιεύτηκε σὲ ἐπιφυλλίδα τῆς ἐφημερίδας *Ἡ Καθημερινὴ* (18 Μαΐου 1975).

Γιὰ τὸν λόρδο Guilford (1766-1827) ξέρουμε ὅτι ὑπῆρξε ὁ ἰδρυτὴς καὶ πρῦτανος τῆς Ἴονίου Ἀκαδημίας, τοῦ πρώτου ἐλληνικοῦ Πανεπιστημίου. Ξέρουμε ἀκόμα ὅτι ὁ Σολωμὸς τοῦ εἶχε ἀφιερῶσει ἓνα σονέτο στὰ ἰταλικά². δὲν ξέραμε ὅμως ὡς τώρα τίποτε γιὰ τὴν ἀλληλογραφία τους καὶ τὴ φιλία τους.

Γιὰ τὸν πρῶτο ὑπουργοῦ τῆς Ἀγγλίας, ὁ Γκίλφορντ σπούδασε νομικὰ καὶ κλασικὴ φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ὁξφόρδης καὶ ἀργότερα ἀποδείχτηκε θερμὸς φιλέλληνας. Μὲ ἐξοδὰ του ἔστειλε ἀρκετὰ Ἑλληνόπουλα νὰ σπουδάσουν σὲ πανεπιστήμια τοῦ ἐξωτερικοῦ. Σκοπὸς τῆς ζωῆς του ὑπῆρξε

1. Στὸν καθηγητὴ κ. T. J. B. Spencer, διευθυντὴ τοῦ Ἰνστιτούτου Σαίξπηρ τοῦ Πανεπιστημίου Μπέρμιγχαμ, καθὼς καὶ στὸν δόκτορα κ. F. Hull, διευθυντὴ τῶν Ἀρχείων τῆς κομητείας τοῦ Κέντ, ἐκφράζω κι ἀπὸ ἐδῶ θερμὲς εὐχαριστίες γιὰ τὴ διευκόλυνση στὶς ἐρευνητικὲς μου προσπάθειες. Εὐχαριστίες ἐκφράζω ἐπίσης στοὺς κ.κ. Α. Πολίτη, Ν. Παναγιωτάκη, Ζ. Τσιρπανλῆ, Γ. Πλουμίδη, T. Mathesson καὶ στὴν δίδα R. Collins γιὰ τίς πολύτιμες ὑποδείξεις τους.

2. Διονυσίου Σολωμοῦ, *Ἄπαντα*, τόμ. 2, Πεζὰ καὶ ἰταλικά. Ἔκδοση - σημειώσεις Λίνου Πολίτη, Ἀθήνα, Ἰκαρος, σ. 145-6.

ή ίδρυση στην Κέρκυρα τῆς Ἴονίου Ἀκαδημίας (1823), τὴν ὁποία καὶ εὐτύχησε νὰ ὀργανώσει κατὰ τὰ τρία τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ¹.

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ γράμματα, ὁ Σολωμὸς καὶ ὁ Γκίλφορντ, ἀριστοκράτες καὶ οἱ δύο, συνδέονταν μὲ στενὴ φιλία, ποὺ πρέπει νὰ χρονολογῆται τουλάχιστον ἀπὸ τὸ 1821, ὅταν ὁ Γκίλφορντ, περιοδεύοντας τὰ Ἐπτάνησα ὡς ἐπόπτης Παιδείας, πέρασε καὶ ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο ². Ἐκεῖ ὁ Ἄγγλος λόρδος θὰ γνώρισε τὸν νεαρὸ Σολωμὸ, ποὺ πρόσφατα εἶχε ἐπιστρέψει ἀπὸ τὶς σπουδές του στὴν Ἰταλία. Μὲ τὴ δημοσίευση τῶν γραμμάτων ἔρχονται σὲ φῶς ἄγνωστες πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τῆς νεανικῆς περιόδου τοῦ Σολωμοῦ ἀπὸ πρῶτο χέρι, καὶ ἔτσι μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ γνωρίσουμε καλύτερα τὸν ποιητὴ καὶ τὸν ἄνθρωπο.

Τὰ γράμματα δημοσιεύονται χωρὶς καμιά ἀλλαγὴ. Μὲ πλάγια στοιχεῖα εἶναι τυπωμένες οἱ λέξεις ποὺ ὑπογραμμίστηκαν ἀπὸ τὸν Σολωμὸ.

1

Egregio amico!

S. N. 26 Febbrajo 1824.

Il Professor Grassetti viene in quelle parti per affari suoi, amicissimo mio, letterato distinto, e scrittore valorosissimo. Verrà da voi, che siete uso di accogliere con bontà tutti gli ingegni, da voi che onorano tutti, quanti hanno lume nell'intelletto, e gentilezza nel cuore. M'increscerebbe che quest'uomo fosse costretto di allontanarsi da questo paese per più lungo tempo di quel che deve, perchè veramente sarebbe per noi una

1. Γιὰ περισσότερες πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὴ ζωὴ τοῦ λόρδου Γκίλφορντ καὶ τὴν ίδρυση τῆς Ἴονίου Ἀκαδημίας, βλέπε: Ἀνδρέα Παπαδόπουλου - Βρετοῦ, *Notizie biografiche - storiche su Federico conte di Guilford, e sulla da lui fondata Università Ionia* (Ἀθήνα 1846), Ζ.Δ. Ferriman, *Some English Philhellenes, VI, Lord Guilford, The Anglo-Hellenic League*, Λονδίνο 1919, F. H. Marshall, *Lord Guilford and Greece, The Link* 2 (1938) 37-47, Γ. καὶ Β. Σαλβάνου, *Ἡ Ἴόνιος Ἀκαδημία*, Ἀθήνα 1949, ὅπου ὑπάρχει καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

2. Σ. Μ. Θεοτόκη, Περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἐπτανήσῳ (1453-1864), *Κερκυραϊκὰ Χρονικά* 5 (1956) 91, 98.

disgrazia. Vi do un bacio su la fronte ove sta impressa tanta nobiltà di sentire, ed aspetto con impazienza di rivedervi.

Vostro servi^{re} ed amico

Dionisio Salamon

P.S. Si mormorò che poteste venir qui nel loco di M. Vi so ben dire che gli animi tutti s'apersero alla consolazione.

(Μετάφραση)

Ἀξιότιμε φίλε,

E.N. 26 Φεβρουαρίου 1824.

Ὁ καθηγητὴς Γκρασσέττι ἔρχεται σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη γιὰ δουλειές του, φίλτατός μου, διακεκριμένος λόγιος, καὶ συγγραφέας ἰκανότατος. Θὰ ἔρθῃ σὲ σᾶς, πού εἴστε συνηθισμένος νὰ ὑποδέχεσθε μὲ καλοσύνη ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος, σὲ σᾶς πού σᾶς τιμοῦν ὅλοι ὅσοι εἶναι φωτισμένοι στὸ πνεῦμα καὶ εὐγενικοὶ στὴν καρδιά. Θὰ μὲ λυποῦσε ἂν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἦταν ἀναγκασμένος νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τοῦτον τὸν τόπο γιὰ περισσότερον καιρὸ ἀπ' ὅ,τι πρέπει, γιὰτὶ στ' ἀλήθεια αὐτὸ θὰ ἦταν ἀτυχία γιὰ μᾶς. Σᾶς δίνω ἓνα φιλὶ στὸ μέτωπο, ὅπου εἶναι ἐντυπωμένη τόση εὐγένεια αἰσθημάτων καὶ περιμένω μὲ ἀνυπομονησία νὰ σᾶς ξαναδῶ.

Ἵππρέτης καὶ φίλος σας

Διονύσιος Σαλαμών

Υ.Γ. Ψιθυρίστηκε ὅτι μπορούσατε νὰ ἔρθετε ἐδῶ στὴ θέση τοῦ Μ. Μπορῶ νὰ σᾶς διαβεβαιώσω ὅτι ὅλες οἱ καρδιές ἔνωσαν μεγάλη ἀνακούφιση.

Τὸ γράμμα εἶναι γραμμένο μὲ μαύρη μελάνη, ὅπως εἶναι ἄλλωστε ὅλα, σὲ χοντρὸ ἀρίγωτο χαρτὶ διαστάσεων 22,5×36,6 ἐκ., πού εἶναι διπλωμένο στὰ δύο. Στὴν πρώτη σελίδα τὸ κείμενο, στὴν τελευταία, πού εἶναι ξαναδιπλωμένη ἔτσι ὥστε νὰ χρησιμοποιῆται ὡς φάκελλος, ἡ διεύθυνση: A sua Eccellenza Il Nob. Lord Co: di Guilford, Corfù. Στὸ ἴδιο μέρος, ξένο χέρι πού ταξινομήσε ἀλφαβητικὰ κατὰ ἀποστολέα τὰ γράμματα καὶ πού δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι τοῦ Ἰακώβου Λουζινιάν¹, ἰδιαίτερου γραμματέα τοῦ Γκίλφορντ, σημειώ-

1. Ὁ Ἰακώβος Λουζινιάν, ἀπόγονος τῶν Λουζινιάν τῆς Κύπρου ὑπῆρξε προστατευό-

νει: 1824, Zante 26 Febbrajo, Dionisio Salamon. Τὸ χαρτὶ φέρει τὸ ὕδα-
τόσημο STAINS & Co 1820.

Τὸ γράμμα εἶναι «συστατικὸν» γιὰ τὸν Ἰταλὸ καθηγητὴ Gaetano Grasseti, φίλο τοῦ Σολωμοῦ, ποὺ γιὰ πολιτικούς λόγους εἶχε καταφύγει στὴν Ἑλλάδα καὶ ζοῦσε τότε στὴ Ζάκυνθο. Ὁ Γκρασσέτι εἶναι καὶ ὁ πρῶτος μεταφραστὴς τοῦ Ὑμνου στὰ ἰταλικά¹. Ἀργότερα διορίστηκε καθηγητὴς τῆς λατινικῆς καὶ ἰταλικῆς φιλολογίας στὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία.

Τὸ ὑστερόγραφο παραμένει αἰνιγματικόν. Ποιὸς ἄραγε νὰ ἦταν ὁ Μ., ποὺ στὴ θέση του ψιθυρίζοταν ὅτι θὰ πήγαινε ὁ Γκίλφορντ; Πιθανότατα ὁ σκληρὸς ὕπατος ἀρμοστής Μαίτλαντ ποὺ εἶχε πεθάνει στὴ Μάλτα πρὶν ἀπὸ λίγες μέρες (17 Ἰανουαρίου).

2

[1824]

Egregio amico!

Vi scrivo queste due righe per sapere novella della vostra salute, e per mostrarvi il desiderio che sento di rivedervi. S'erano sparse su la vostra salute delle voci sinistre, e non so dirvi l'inquietudine che mi diedero. Guardavo quel povero *vino bianco* un po di traverso ogni volta che gli passavo d'avanti nel sospetto ch'io me lo dovessi bere lungi dalla compagnia vostra, e mi pareva che dovesse esser già guasto. Ma venite presto che lo troverete sano sanissimo, e con quello faremo un *vino* al nostro buon Spiro il quale son certo che a quest'ora ne farà uno a noi con quel poco che glien'ho mandato. Verrete presto assai?

Son certo che avrete ricevuta la *mia lettera*. Intanto continuate a

μενος καὶ ἰδιαιτέρος γραμματέας τοῦ λόρδου Γκίλφορντ. Μετὰ τὴν ἵδρυση τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας διορίστηκε καθηγητὴς τῆς ἀγγλικῆς φιλολογίας καὶ συγχρόνως γενικὸς γραμματέας τοῦ ἰδρύματος. Βλ. Ν. Κ. Λανίτη, Ἔνας Λουζινιάν, *Ἑλληνικὴ Δημιουργία* 1 (1948) 737-8, καὶ Π. Καραγιώργου, Τρία γράμματα τοῦ γραμματέα τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας Ἰακώβου Λουζινιάν πρὸς τὸν πρῶτανί της Λόρδο Γκίλφορντ, *Δελτίον Ἀναγνωστικῆς Ἐταιρίας Κερκύρας* 12 (1975) 75-82.

1. Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν ἔγραψε Διονύσιος Σολωμὸς Ζακύνθιος τὸν Μάϊον Μῆνα 1823. Inno alla Libertà, Dionisio Solomòs da Zacinto scrisse il Mese di Maggio 1823. Volgarizzato in prosa Italiana da G. Grasseti, Prof. di Lettere italiane e latine in Zante. Edizione III. Ἐν Μεσολογγίῳ, ἐκ τῆς τυπογραφίας Δ. Μεσθενέως. 1825.

volermi bene, e mostratemelo col venire in casa mia più frequente dell'altra volta, perchè la casa mia ne farà feste molte.

Vostro aff^{mo} amico
Dionisio Salamon

(Μετάφραση)

Ἀξιότιμε φίλε,

Σᾶς γράφω αὐτὲς τὶς δυὸ γραμμὲς γιὰ νὰ μάθω νέα γιὰ τὴν ὑγεία σας, καὶ γιὰ νὰ σᾶς ἐκδηλώσω τὴν ἐπιθυμία πού αἰσθάνομαι νὰ σᾶς ξαναδῶ. Εἶχαν διαδοθῆ δυσάρεστες φῆμες γιὰ τὴν ὑγεία σας, καὶ δὲν μπορῶ νὰ σᾶς πῶ τὴν ἀνησυχία πού μοῦ προκάλεσαν. Κοίταζα ἐκεῖνο τὸ καημένο τὸ ἄσπρο κρασί λίγο λοξὰ κάθε φορά πού περνοῦσα μπροστά του μὲ τὴ σκέψη πὼς θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ πιῶ μακριὰ ἀπὸ τὴ συντροφιά σας, καὶ μοῦ φαινόταν πὼς θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχη πιὰ χαλάσει. Ἀλλὰ ἐλάτε γρήγορα καὶ θὰ τὸ βρῆτε νὰ μὴν ἔχη πάθει τίποτε, τίποτε ἀπολύτως, καὶ μὲ αὐτὸ θὰ κάνουμε μιὰ πρόποση γιὰ τὸν καλὸ μας Σπύρο, ὁ ὁποῖος, εἶμαι βέβαιος πὼς τὴν ἴδια ὥρα θὰ κάνη κι αὐτὸς τὸ ἴδιο γιὰ μᾶς μ' ἐκεῖνο τὸ λίγο πού τοῦ ἔχω στείλει. Θὰ ἔρθετε ἀρκετὰ γρήγορα;

Εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ἔχετε λάβει τὸ γράμμα μου. Ὡστόσο, συνεχίστε νὰ μὲ ἀγαπᾶτε, καὶ δεῖξτε τὸ μου μὲ τὸ νὰ ἔρχεστε στὸ σπίτι μου πιὸ συχνὰ ἀπὸ ἄλλοτε, γιὰτὶ τὸ σπίτι μου θὰ γιορτάσῃ πολὺ τὸν ἐρχομὸ σας.

Ὁ πολὺ ἀφοσιωμένος φίλος
Διονύσιος Σαλαμών

Τὸ δεύτερο γράμμα εἶναι γραμμένο σὲ πολὺ λεπτὸ ἀρίγιο χαρτί, μὲ διαστάσεις λίγο μεγαλύτερες ἀπὸ τοῦ πρώτου (24,7 × 41 ἐκ.), καὶ στὴ μέση ἔχει τὸ ὑδατόσημο LONDON. Τὸ χαρτί διπλωμένο κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο μὲ τὸ πρῶτο. Τὸ γράμμα εἶναι ἀχρονολόγητο, πράγμα συνηθισμένο στὸ Σολωμό. Στὴ σελίδα τῆς διεύθυνσεως ὅμως, τὸ ἴδιο ξένο χέρι ἔχει γράψει: 1824 Dionisio Salomon. Τὸ κατατάσσω δεύτερο ἐπειδὴ μοῦ φαίνεται πιθανότερο ὄχι ὅμως χωρὶς ἐπιφύλαξη. Ἡ διεύθυνση, γραμμένη μὲ τὸ χέρι τοῦ Σολωμοῦ: All Onorevolissimo Signore Il Sig^r Conte di Guilford etc. etc. etc. Corfù.

Χαρακτηριστικὴ στὸ γράμμα αὐτὸ εἶναι ἡ ἀνησυχία τοῦ Σολωμοῦ γιὰ τὴν ὑγεία τοῦ σεβαστοῦ του φίλου. Ὁ Γκίλφορντ, ξέρουμε, ἀπὸ τὰ νεανικὰ

του χρόνια δὲν τὰ πῆγαινε καλὰ μὲ τὴν ὑγεία του. Τώρα πλησίαζε τὰ ἐξήντα καὶ ἡ ὑγεία του χειροτέρευε. Παρακάτω ἡ διάθεση τοῦ Σολωμοῦ ἀλλάζει καὶ γίνεται πῖδ εὐθυμη, ὅταν μιλάη γιὰ τὸ ὑποτιθέμενο χαλασμένο κρασί, ποῦ δὲν θὰ ἤθελε νὰ τὸ πιῇ χωρὶς τὴ συντροφιά τοῦ φίλου του. Ὁ Σπύρος, ποῦ κι ἐκεῖνος θὰ ἔπινε τὴν ἴδια ὥρα στὴν ὑγεία τους, εἶναι, χωρὶς ἀμφιβολία, ὁ Σπυρίδων Τρικούπης, προστατευόμενος παλαιότερα τοῦ Γκίλφορντ, κοινὸς φίλος, ποῦ ὅπως εἶναι γνωστό, εἶχε παρακινήσει τὸν Σολωμὸ νὰ γράψῃ στὰ ἑλληνικά.

3

Egregio amico!

22 Marzo 1825.

Sta mattina vennero colla cara vostra quei due giovani Irlandesi e mi tolsero il piacere di usare ad essi tutte quelle cortesie che può ispirarmi una vostra premura; perchè mi annunziarono che partono questa sera. Mi confortarono per altro col dirmi che presto tornerebbero al Zante, e che si farebbero da me vedere di nuovo.

Ma voi che fate? Quanto aspettare si fa dagli amici vostri qui in Zante! Io credevo a giorni d'avervi qua, e vedo nella vostra lettera che non muoverete che a Giugno. M'increscerebbe che ciò fosse a Giugno inoltrato perchè non mi troverete più: alla fine di Maggio vengo in Corfù per passare in Toscana, e quindi probabilmente in Francia: in ogni modo ci vedremo, e sarà con mio infinito piacere.

Questa sera partono anche i fratelli del nostro Spiro il quale da qualche tempo non mi scrive.

L'ode in morte di Byron la manderò a stampare appena vedrò stampata l'altra sulla libertà la quale mi si annunzia sia stata tradotta in Francese ed in Inglese: ho veduto anche sul questo conto nel numero 399 del giornale «The London Littrary» un articolo in data 11 Settembre, ma intanto l'ode non l'ho veduta stampata.

Mi fareste cosa sommamente grata se vi prendeste il disturbo di mandarmi a primo incontro l'opera del Signor *Like* (così credo che si scriva) si pronunzia *Laik* sui dialetti del Greco moderno, che so esistere in Corfù, ed io lo manderei indietro al più presto possibile.

Vi prego di continuare ad amarmi come so e come mi dicono tutti che mi amate ed io non cesserò di dirvi sempre

vostro affettuosissimo amico
e servitore ob.^{imo}
Dionisio Salamon.

P.S. A voce risponderò alla vostra del 18 dicembre 1824.

(Μετάφραση)

22 Μαρτίου 1825.

Ἀξιότιμε φίλε,

Σήμερα τὸ πρωὶ ἦρθαν μὲ τὸ ἀγαπητὸ σας γράμμα ἐκεῖνοι οἱ δύο Ἴρλανδοὶ νέοι καὶ μοῦ στέρησαν τὴν εὐχαρίστηση νὰ τοὺς δείξω ὅλες τὶς φιλοφρονήσεις ποὺ ἢ εὐγενικὴ σας παρακλήση θὰ μπορούσε νὰ μοῦ ἐμπνεύσει, ἐπειδὴ μοῦ ἀνακοίνωσαν ὅτι φεύγουν ἀπόψε. Μὲ ἀνακούφισαν ὅμως λέγοντάς μου ὅτι γρήγορα θὰ ἐπέστρεφαν στὴ Ζάκυνθο καὶ πὼς θὰ φρόντιζαν νὰ μὲ ἔβλεπαν καὶ πάλι.

Ἄλλὰ ἐσεῖς τί κάνετε; Πόσο κάνετε νὰ περιμένουν οἱ φίλοι σας ἐδῶ στὴ Ζάκυνθο! Πίστευα σὲ λίγες μέρες νὰ σᾶς ἔχουμε ἐδῶ, καὶ βλέπω στὸ γράμμα σας ὅτι δὲν θὰ μετακινήθητε παρὰ τὸν Ἰούνιο. Θὰ μὲ λυποῦσε ἂν αὐτὸ γινόταν πρὸς τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου, γιατί δὲν θὰ μὲ βρῆτε πιά. Στὸ τέλος Μαΐου ἔρχομαι στὴν Κέρκυρα, γιὰ νὰ πάω στὴν Ἰοσκάνη, καὶ ἔπειτα πιθανῶς στὴ Γαλλία. Ὅπωςδήποτε θὰ ἰδωθοῦμε καὶ θὰ εἶναι πρὸς ἀπέραντη εὐχαρίστησή μου.

Ἀπόψε ἀναχωροῦν ἐπίσης καὶ τ' ἀδελφία τοῦ Σπύρου μας, ὁ ὅποιος ἀπὸ ἀρκετὸν καιρὸ δὲν μοῦ γράφει.

Τὴν ὥδῃ στὸ θάνατο τοῦ Μπαίρον θὰ τὴν στείλω νὰ τυπωθῇ μόλις ἰδῶ τυπωμένη τὴν ἄλλη στὴν ἐλευθερία, ἢ ὁποῖα μοῦ ἀνακοινώθηκε ὅτι μεταφράστηκε στὰ γαλλικὰ καὶ στὰ ἀγγλικὰ. Ἔχω δεῖ ἐπίσης σχετικὰ μὲ τὸ ἴδιο θέμα στὸ τεῦχος 399 τοῦ περιοδικοῦ «The London Littrary» [sic] ἓνα ἄρθρο μὲ ἡμερομηνία 11 Σεπτεμβρίου, στὸ μεταξὺ ὅμως τὴν ὥδῃ δὲν τὴν εἶδα τυπωμένη.

Θὰ μοῦ κάνετε μεγάλη χάρη ἂν λαβαίνατε τὸν κόπο νὰ μοῦ στείλετε μὲ πρώτη εὐκαιρία τὸ ἔργο τοῦ κυρίου *Like* (ἔτσι πιστεύω ὅτι γράφεται, προφέρεται *Λάικ*), γιὰ τὶς διαλέκτους τῆς νέας Ἑλληνικῆς, ποὺ ξέρω ὅτι ὑπάρχει στὴν Κέρκυρα, καὶ θὰ σᾶς τὸ ἐπέστρεφα τὸ γρηγορώτερο δυνατὸ.

Σᾶς παρακαλῶ νὰ συνεχίζετε νὰ μ' ἀγαπᾶτε, ὅπως τὸ ξέρω καὶ ὅπως μοῦ
τὸ λένε ὅλοι πῶς με ἀγαπᾶτε, κι ἐγὼ δὲν θὰ πάψω νὰ λέγωμαι πάντοτε

ὁ πιδὸ ἀφοσιωμένος φίλος σας καὶ ὑπόχρεως ὑπηρέτης σας.
Διονύσιος Σαλαμών.

ΥΓ. Προφορικῶς θὰ ἀπαντήσω στὸ γράμμα σας τῆς 18 Δεκεμβρίου 1824.

Τὸ τρίτο γράμμα εἶναι καὶ τὸ ἐκτενέστερο¹. Εἶναι γραμμένο σὲ χαρτὶ παρόμοιο μὲ τὸ προηγούμενο καὶ ἔχει τὶς ἴδιες σχεδὸν διαστάσεις (25×42 ἐκ.). Ἡ διεύθυνση εἶναι γραμμένη γαλλικά: A Monsieur Mons. le Comte de Guilford, Corfù. Καὶ ἐδῶ ὑπάρχει ἀπὸ τὸ ἴδιο ξένο χέρι ἡ σημείωση: 1825 Zante 22 Marzo Sig^r Dionisio Salomon.

Ὁ μειλίχιος χαρακτήρας τοῦ Γκίλφορντ τὸν ἔκανε πολὺ ἀγαπητὸ στὸν κύκλο τοῦ Σολωμοῦ στὴ Ζάκυνθο· γι' αὐτὸ καὶ τὸν περίμενε κι ὁ ἴδιος μὲ λαχτάρα. Τὸ σχεδιαζόμενο αὐτὸ ταξίδι τοῦ Σολωμοῦ, γιὰ τὸ ὁποῖο πρώτη φορὰ μαθαίνουμε, δὲν πραγματοποιήθηκε ποτέ. Μνημονεύεται καὶ πάλι ὁ κοινὸς φίλος, ὁ Σπ. Τρικούπης.

Τὸ ἀγγλικὸ περιοδικὸ πὸ ἀναφέρει ὁ Σολωμός, στὸ τεῦχος 399 τῆς 11ης Σεπτεμβρίου 1824 καὶ στὴ σελίδα 587 ἐδημοσίευσε πράγματι ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν «Ἕμνο εἰς τὴν Ἑλευθερίαν»². Τὸ ἀπόσπασμα περιλαμβάνει μόνον τὶς ὀκτὼ τελευταῖες στροφές (ἐκκλήση τῆς Ἑλευθερίας πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης γιὰ βοήθεια). Στὸ τέλος τῶν στροφῶν ἀκολουθεῖ πεζὴ μετάφραση στὰ ἀγγλικά ἀπὸ τὸν G. L., ὁ ὁποῖος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν George Lee, ἑλληνομαθῆ, πὸ εἶχε ὑπηρετήσει ὡς γραμματέας τοῦ στρατηγοῦ Church στὴν Ἑλλάδα καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀντιπροσωπείας στὸ Λονδίνο³. Ὁ ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ προτάσσει τὸ παρακάτω εἰσαγωγικὸ σημείωμα:

These verses in the Greek *vulgar* language, as now used, are not only curious in a philological light, but will, we think, interest our readers,

1. Τὸ γράμμα δημοσιεύτηκε γιὰ πρώτη φορὰ, μεταφρασμένο, μὲ ἐλάχιστες ἀλλαγές, σὲ ἐπιφυλλίδα τῆς ἐφ. Ἡ Καθημερινὴ (18.5.1975).

2. Ὁ πλήρης τίτλος τοῦ περιοδικοῦ εἶναι *The Literary Gazette, Journal of Belles Lettres, Arts, Sciences, &c.* Τὸ ἀπόσπασμα δημοσιεύεται μὲ τὸν ἀκόλουθο τίτλο: *Literary and Learned. Extract from an Ὡδὴ εἰς τὴν ἑλευθερίαν, composed by Dionisius Solomos of Zante.* Βλ. Λουκίας Δρούλια, Ἡ πρώτη δημοσίευση καὶ μετάφραση τῶν στρ. 151-158 τοῦ Σολωμοῦ Ἕμνου, Ὁ Ἐρασιεὺς 12 (1975) 1-6.

3. Douglas Dakin, *British and American Philhellenes during the War of Independence, 1821-1833*, Θεσσαλονίκη 1955, σ. 104, 142.

as a specimen of Grecian feeling at this period. The whole MS. poem whence they are taken consists of 156 verses, and it certainly possesses great merit both in the turn of the expression and in the fervour of the thoughts. Ed. ¹.

Τὸ ἔργο πού ζητᾶ ὁ Σολωμὸς ἀπὸ τὸν Γκίλφορντ εἶναι ἀσφαλῶς τὸ βιβλίον τοῦ γνωστοῦ Ἑγγλοῦ τοπογράφου καὶ περιηγητῆ William Martin Leake, *Researches in Greece*, πού εἶχε ἐκδοθῆ στὸ Λονδίνο (1814). Πραγματικά, σὸ τέλος τοῦ βιβλίου περιέχονται παρατηρήσεις γιὰ τὶς διαλέκτους τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

4

Egregio amico!

[1825]

Vi ringrazio delle cure che vi siete prese per trovarmi il libro che vi chiedo. Mi disse il Micarelli che non potendo mandarmi quell'unica copia che è in Corfù perchè è di ragion pubblica, volevate scriver a Londra perchè vi venisse. Fate di meno perchè non arriverebbe a tempo, mentre io fra un mese non sarò più in Zante.

Il nostro Grasseti sta qui aspettando una risposta assoluta sull'affare che sapete. Qualunque sia la risposta che ci darete non si desidera se non o un *Si* o un *No* perchè lo straniero che onora questi paesi colla sapienza possa prender misure. Certo che se la cosa non avesse luogo io credo che sia disgrazia massima per quell'Università. Addio. Credetemi sempre

vostro aff.^{mo} amico
e servitore
Dionisio Salamon

(Μετάφραση)

Ἀξιότιμε φίλε,

Σᾶς εὐχαριστῶ γιὰ τὶς φροντίδες πού ἀναλάβατε, γιὰ νὰ μοῦ βρῆτε τὸ βι-

1. «Οἱ στίχοι αὐτοί, στὴν κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὅπως χρησιμοποιεῖται τώρα, εἶναι ὄχι μόνο περίεργοι ἀπὸ φιλολογικὴ ἀποψη, ἀλλὰ θὰ ἐνδιαφέρουν, νομίζουμε, τοὺς ἀναγνώστες μας, ὡς δεῖγμα τῶν ἑλληνικῶν αἰσθημάτων τὴν ἐποχὴ αὐτή. Ὁλόκληρο τὸ χειρόγραφο ποίημα ἀπ' ὅπου ἔχουν ληφθῆ οἱ στίχοι ἀποτελεῖται ἀπὸ 156 στροφές, καὶ ἀσφαλῶς ἔχουν μεγάλη ἀξία καὶ γιὰ τὴν ἔκφραση καὶ γιὰ τὴ θέρμη τῶν σκέψεων. Ὁ Ἐκδότης».

βλίο πού σᾶς ζητοῦσα. Ὁ Μικαρέλλι μοῦ εἶπε πὼς μὴν μπορώντας νὰ στείλῃ τὸ μοναδικὸ ἀντίτυπο πού βρίσκεται στὴν Κέρκυρα, ἐπειδὴ εἶναι δημοσίας χρήσεως, θέλατε νὰ γράψετε στὸ Λονδίνο, γιὰ νὰ σᾶς ἔρθῃ. Δὲν εἶναι ἀνάγκη, γιατί δὲν θὰ φτάσῃ ἐγκαίρως, ἐνῶ ἐγὼ σ' ἓνα μῆνα δὲν θὰ βρίσκωμαι πιά στὴ Ζάκυνθο.

Ὁ Γκρασσέττι μας παραμένει ἐδῶ περιμένοντας ὀριστικὴ ἀπάντηση γιὰ τὴν ὑπόθεση πού ξέρετε. Ὅποια κι ἂν εἶναι ἡ ἀπάντηση πού θὰ μᾶς δώσετε, δὲν θὰ θέλαμε παρὰ ἢ ἓνα *Ναι* ἢ ἓνα *Ὁχι*, ὥστε ὁ ξένος, πού τιμᾷ τὸν τόπο μας μὲ τὴ σοφία του, νὰ μπορέσῃ νὰ λάβῃ τὰ μέτρα του. Ἀσφαλῶς, ἂν τὸ πράγμα δὲν γίνῃ, πιστεύω πὼς θὰ ἦταν μεγάλη ἀτυχία γιὰ τὸ Πανεπιστήμιό μας. Χαίρετε. Πιστεύετε πάντοτε ὅτι εἶμαι

ὁ ἀφοσιωμένος φίλος
καὶ ὑπηρέτης σας
Διονύσιος Σαλαμὸν

Τὸ τέταρτο γράμμα, ὅπως καὶ τὸ δεύτερο, εἶναι ἀχρονολόγητο. Ἔχει διαστάσεις ἴδιες μὲ τὸ προηγούμενο (25 × 42 ἐκ.). Ὁ γραφικὸς χαρακτήρας τῆς διευθύνσεως, γραμμένης στὰ ἀγγλικά, δὲν φαίνεται νὰ εἶναι τοῦ Σολωμοῦ. Δίπλα τῆς ὅμως, τὸ ἴδιο ξένο χέρι ἔχει σημειώσει: 1825 Zante Sig^r D. Salomon Rec[eive]^d 7th May. Τὸ γράμμα δηλ. ἐλήφθη στὶς 7 Μαΐου 1825. Ἡ διεύθυνση: To the Right Honourable the Earl of Guilford Corfù.

Τὸ βιβλίο, γιὰ τὸ ὁποῖο γίνεται ἐδῶ λόγος εἶναι ἀσφαλῶς αὐτὸ πού ζητοῦσε νὰ δανειστῇ ὁ Σολωμὸς μὲ τὸ προηγούμενο γράμμα του. Γιὰ τὸν Μικαρέλλι δὲν ἔχουμε καμιὰ πληροφορία. Ἐπαναλαμβάνεται κι ἐδῶ ἡ πρόθεση τοῦ Σολωμοῦ ν' ἀπουσιάσῃ τὸν Ἰούνιο ἀπὸ τῆ Ζάκυνθο. Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὁ Γκρασσέττι νὰ εἶχε ἤδη ἀπευθυνθῇ πρὸς τὸν πρῦτανῃ τῆς νεοσύστατης Ἰονίου Ἀκαδημίας, γιὰ νὰ προσληφθῇ ὡς καθηγητῆς. Αὐτὸ ἐξηγεῖ καὶ τὴν ἀνησυχία τοῦ Σολωμοῦ, πού ἐκφράζεται μὲ τὴ δήλωσι πὼς θὰ ἦταν μεγάλη ἀτυχία γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο, ἂν δὲν προσλαμβανόταν ὁ φίλος του. Εἴδηση δημοσιευμένη στὴν ἐπίσημη ἐφημερίδα τῶν Ἰονίων Νήσων μᾶς πληροφορεῖ πὼς στὸν Γκρασσέττι ἀνατέθηκε ἡ Ἔδρα τῆς Λατινικῆς Γλώσσας καὶ Φιλολογίας στὶς 28 Ὀκτωβρίου τῆς ἴδιας χρονιᾶς¹.

1. *Gazzetta degli Stati Uniti delle Isole Ionie*, No 409, 17-29 Ὀκτωβρίου 1825. Τὴν πληροφορία ὀφείλω στὸν κ. Κ. Νικολάκη - Μούχ, πρόεδρο τῆς Ἀναγνωστικῆς Ἐταιρίας Κερκίρας, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ ἐδῶ.

5

Egregio amico!

Zante 8 dicembre 1826.

È tempo molto che noi desideriamo di vedervi in queste parti, e ringraziarvi tutti a viva voce delle cure paterne e generose che vi prendete per la nostra povera gioventù, ma voi ci lasciate col solo desiderio, il che veramente è troppo poco. Ed io particolarmente avevo speranza quest'anno almeno di abbracciarvi, per compensarmi dell'iquetudine che mi avete cagionato coi pericoli che avete corsi e fare con tutta l'anima il Brindisi alla vostra salute che è cosa tanto necessaria a tanti. Nè io voglio dissimularvi che era mia mente di parlarvi in ultimo di cosa che assai mi pare che debba premervi come quella che riguarda la vostra Università, ed è questa: Veduta la necessità in cui siete di dare il carico di più d'una Lezione a ciascun Professore, volevo proporvi per la Materia Medica un nostro Zantiotto, il quale e per le sue cognizioni scientifiche e per la santità de' suoi costumi è uno dei più egregi della Città. Egli è il Signor Dottor Giovanni Corcò della cui amicizia mi pregio, Ellenista fortissimo e fresco di studj che compì or saranno tre anni nelle Università d'Italia. Se crederete bene di servirvi dall'opera sua, vi assicuro che darete nuovo ornamento alla vostra Università, ed io ne sarò lietissimo.

Ma intanto potrò io avere da voi speranza di vedervi? Sarà per me quel giorno una vera festa, allegra come quando io ero fanciullo era per me il dì di Natale, il Capo d'anno, e simili. In ogni modo non vi dimenticate di chi tanto vi ama ed ammira le vostre virtù, e desidera che gli diate occasione di mostrarvisi

aff.^{mo} amico,
Dionisio Salamon.

(Μετάφραση)

Ἄξιότιμε φίλε,

Ζάκυνθος 8 Δεκεμβρίου 1826.

Ἀπὸ πολὺ καιρὸ ἐπιθυμοῦμε νὰ σᾶς ξαναδοῦμε ἐδῶ στὰ μέρη μας, γιὰ νὰ σᾶς εὐχαριστήσουμε ὅλοι διὰ ζώσης φωνῆς γιὰ τὶς πατρικὲς καὶ γενναιόδωρες φροντίδες ποὺ ἀναλαμβάνετε γιὰ τὴ φτωγὴ μας νεολαία, ἀλλὰ ἐσεῖς μᾶς

ἀφήνετε με τὴν ἐπιθυμία μόνο, πράγμα πού εἶναι πραγματικά πολὺ λίγο. Καὶ ἰδιαίτερα ἐγὼ εἶχα τὴν ἐλπίδα τουλάχιστον αὐτὸ τὸ χρόνο νὰ σᾶς ἀγκαλιάσω, γιὰ νὰ ἀνταμειφθῶ γιὰ τὴν ἀνησυχία πού μοῦ ἔχετε προκαλέσει με τοὺς κινδύνους πού διατρέξατε, καὶ νὰ κάνω με ὅλη μου τὴν καρδιά τὴν πρόποση στὴν ὑγεία σας πού εἶναι πράγμα τόσο ἀναγκαῖο σὲ πάρα πολλούς. Οὔτε θέλω νὰ σᾶς ἀποκρύψω ὅτι εἶχα στὸ νοῦ μου νὰ σᾶς μιλήσω τελευταῖα γιὰ κάτι πού πρέπει, νομίζω, νὰ σᾶς ἐνδιαφέρῃ πολὺ, ἐφ' ὅσον εἶναι κάτι πού ἔχει νὰ κάνῃ με τὸ Πανεπιστήμιό σας. Πρόκειται γιὰ τὸ ἐξῆς: Ἐπειδὴ διαπιστώσατε τὴν ἀνάγκη νὰ διατεθοῦν περισσότερα ἀπὸ ἓνα μαθήματα στὸν κάθε καθηγητῆ, θὰ ἤθελα νὰ σᾶς προτείνω γιὰ τὴν Ἱατρικὴ ἓναν δικό μας ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο, ὁ ὁποῖος καὶ γιὰ τὶς ἐπιστημονικὲς του γνώσεις καὶ γιὰ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἤθους του εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐξαίρετους τῆς πόλεως. Εἶναι ὁ δόκτωρ κύριος Ἰωάννης Κορκός, τοῦ ὁποῖου ἡ φιλία με τιμᾶ, ἱκανότατος ἑλληνοιστῆς, καὶ με πρόσφατες σπουδὲς πού τελείωσε ἐδῶ καὶ τρία χρόνια στὰ πανεπιστήμια τῆς Ἱταλίας. Ἄν τὸ κρίνετε σωστὸ νὰ τὸν χρησιμοποιήσετε, σᾶς διαβεβαιώνω πὼς θὰ προσθέσετε ἓνα νέο κόσμημα στὸ Πανεπιστήμιό σας, κι ἐγὼ θὰ χαρῶ πάρα πολὺ γι' αὐτό.

Ὡστόσο, πότε θὰ μπορέσω νὰ ἔχω τὴν ἐλπίδα νὰ σᾶς ξαναδῶ; Γιὰ μένα ἡ μέρα ἐκείνη θὰ εἶναι μιὰ πραγματικὴ γιορτῆ, χαρούμενη ὅπως, ὅταν ἤμουν παιδάκι, ἦταν γιὰ μένα ἡ μέρα τῶν Χριστουγέννων, ἡ Πρωτοχρονιά καὶ τὰ παρόμοια. Ὅπως κι ἂν εἶναι, μὴν ξεχνᾶτε ἐκεῖνον πού τόσο σᾶς ἀγαπᾷ καὶ θαυμάζει τὶς ἀρετέες σας, καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ τοῦ δίνετε τὴν εὐκαιρία νὰ σᾶς δεῖ: χνεται

ὁ ἀφοσιωμένος φίλος,
Διονύσιος Σαλαμών.

Τὸ πέμπτο γράμμα, χρονολογημένο στὶς 8 Δεκεμβρίου 1826, εἶναι γραμμένο ἐπίσης σὲ λεπτὸ χαρτί διαστάσεων 24,3×38 ἐκ. Διπλωμένο κι αὐτὸ στὰ δύο, ἔχει στὴν πρώτη σελίδα τὸ κείμενο καὶ στὴν τελευταία τὴν διεύθυνση: All' Ottimo Sig^r Conte di Guilford Corfù. Κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν διεύθυνση ὑπάρχει ἡ σφραγίδα μετὰ τὴν λέξη FRANCA (ἐλεύθερη) μέσα σὲ πλαίσιο. Στὸ ἴδιο μέρος ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη χαρακτηριστικὴ λεπτομέρεια: Στὸ μέσον τῆς μισῆς στρογγυλῆς σφραγίδας ἀπὸ βουλλοκέρι πού ἔχει ἀπομείνει, μπορεῖ νὰ διακρίνῃ κανεὶς σύμπλεγμα μετὰ τὰ ἀρχικά τοῦ Σολωμοῦ καὶ νὰ διαβάσῃ τὰ γράμματα: ... MO VERUM VO... Τὰ γράμματα πού λείπουν μποροῦμε νὰ τὰ ἀποκαταστήσουμε μετὰ βάση ὅσα γράφει ὁ κ. Λίνος Πολίτης. Ὁ Σολωμὸς εἶχε βαφτίσει τὸν μικρὸ γιὸ τῆς οἰκογενείας Βούλτσου. «Ἵστερα ὁμως ἀπὸ τὰ βαφτί-

σια βρέθηκαν στὶς φασιγιές τοῦ παιδιοῦ ἓνα χρυσοῦ ρολόγι καὶ δυὸ σφραγίδες («σιγγίλια»), τὸ ἓνα μ' ἓνα οἰκόσημο, τὸ ἄλλο μὲ τὴν ἐπιγραφή «Verum amo, verum volo» ('Αγαπῶ τὴν ἀλήθεια, θέλω τὴν ἀλήθεια)...»¹. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ λατινικὴ αὐτὴ φράση ἦταν τὸ «μὸττο» τοῦ Σολωμοῦ.

Ἐκ τῶν γράμματα συνάγεται ὅτι ὁ Γκίλφορντ, εἴτε γιὰ τὴν ὑγεία του δὲν τοῦ τὸ ἐπέτρεπε, εἴτε γιὰ τὴν ἦταν ἀπασχολημένος μὲ τὸ Πανεπιστήμιον στὴν Κέρκυρα, δὲν ἐπισκέφθηκε τὴν Ζακύνθον κατὰ τὸ 1826. Στὸ τέλος τῆς χρονίᾳς ὁ Σολωμὸς τοῦ γράφει καὶ τοῦ ἐκδηλώνει τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ τὸν δῇ. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ γράφει καὶ γιὰ τὸν φίλον του γιὰ τὸν Ἰωάννη Κορκὸ καὶ προτείνει στὸν πρῶτον, ἂν ἔχη ἀνάγκη ἀπὸ καθηγητὴ τῆς Ἰατρικῆς γιὰ τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν, νὰ τὸν προσλάβῃ. Τὸ ὄνομα τοῦ Dottor Giovanni Coreò ἐμφανίζεται δέκατο ἕκτο σὲ κατάλογο προκρίτων τῆς Ζακύνθου, ἐνῶ τὸ ὄνομα τοῦ Σολωμοῦ βρίσκεται πῶς κάτω, εἰκοστὸ τέταρτο². Ἐπίσης, ὁ ἱστορικὸς τῆς Ζακύνθου Λεωνίδας Ζώης μᾶς δίνει τὴν ἐξῆς πληροφορίαν: «Κορκοῦ Ἰωάννης Ν., σπουδαστὴς ἐν Ἰταλίᾳ τὴν Ἰατρικὴν, κατὰ τὴν δαφνηφορίαν ἐγράφη ὑπὸ φίλου Ν.Ν. δραμάτιον ὑπὸ τὸν τίτλον L'alloro παρασταθὲν τὸ 1821»³.

6

Egregio amico!

[Μάρτιος 1827]

Se vi ho mai pregato (e vi ho certo pregato più d'una volta) che mi siate cortese dell'opera vostra, è questa volta che vi prego quanto so e posso: se non che si può meglio interessare il conte di Guilford che coll'annunziargli che si tratta di fare del bene? — Il Professor Canella appena giunto al Zante ebbe ordine di partire dopo pochi giorni. Quest'ordine toglie a lui l'occasione di una non indifferente fortuna, ed al paese un vantaggio non ordinario; perocchè non pochi padri di famiglia dei più significanti lo pregano di voler educare i loro figli. Egli intanto per ubbidire agli ordini superiori si pressava a partire, e manda nello stesso tempo una Memoria al Generale, perchè gli conceda di ritornare, offerendo qualunque garanzia per la sua buona condotta, (f. 1^v) essendo che ciascuno di noi è prontissimo a rispondere del fatto suo. Egli è giovine di grande

1. Ὁ Σολωμὸς στὰ γράμματά του, Ἀθήνα 1956, σ. 16.

2. Βλ. φωτοτυπία τοῦ καταλόγου (ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Ἀλ. Μαυροκορδάτου) στὸ βιβλίον τοῦ Γ. Ν. Παπανικολάου, Διονυσίου Σολωμοῦ Ἄπαντα, τόμ. Α', Ἀθήνα 1970, σ. 206.

3. Λεξικὸν ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν Ζακύνθου, τόμ. Α', Ἀθήνα 1963, σ. 317.

ingegno e di più gran cuore, ed è carissimo al mio cuore per un altro motivo ed è questo, che fra quanti mi parlarono con rispetto ed entusiasmo del vostro nome, egli si distinse fra i primi con un calore da ispirato. Vi scongiuro per quelle tante virtù che vi distinguono, per l'amore che portavate al vostro genitore, dite una parola al Generale, perchè il nostro paese non resti privo di questo bene, ed egli il bravo straniero, non resti privo delle tante utilità che gli vengono qui offerte, colle quali il buon giovine desidera di alleviare la vecchiaja d'una Madre che ama assai. Egli vi sarà grato finchè vive, ed io pure, e ce la goderemo tutt'e due a parlare di voi e fare a chi più ne dice. Credetemi sempre

vostro aff.^{mo} amico
Dionisio Salamon

(Μετάφραση)

Ἀξιότιμε φίλε,

Ἐάν σᾶς παρακάλεσα ποτὲ (καὶ σᾶς ἔχω βέβαια παρακαλέσει περισσό-
τερες ἀπὸ μιᾶ φορά) νὰ ἔχετε τὴν καλοσύνη νὰ μὲ ἐξυπηρετήσετε, εἶναι τὴ φορά
αὐτὴ ποὺ σᾶς παρακαλῶ ὅσο γίνεται περισσότερο. Γιατὶ, ἀλήθεια, τί ἄλλο θὰ
μποροῦσε νὰ ἐνδιαφέρη περισσότερο τὸν κόμητα Γκίλφορντ ἀπὸ τὸ νὰ τοῦ
ἀνακοινῶσε κανεὶς ὅτι πρόκειται νὰ κἀνὴ καλὸ; Ὁ καθηγητὴς Κανέλλα, μό-
λις ἔφτασε στὴ Ζάκυνθο, ἔλαβε διαταγὴ ν' ἀναχωρήσῃ ὕστερ' ἀπὸ λίγες μέρες.
Ἡ διαταγὴ αὐτὴ αὐτὸν τὸν στερεῖ ἀπὸ τὴν εὐκαιρίαν μιᾶς τύχης ποὺ δὲν εἶναι
εὐκαταφρόνητη, καὶ τὸν τόπο ἀπὸ ἓνα ὄφελος ὅχι συνηθισμένο, ἐπειδὴ ὅχι λί-
γοὶ οἰκογενειάρχες, ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικούς, τὸν παρακαλοῦν νὰ δεχτῆ νὰ
μορφώσῃ τοὺς γιούς τους. Αὐτὸς ὡστόσο, γιὰ νὰ ὑπακούσῃ στὶς διαταγὰς τῶν
ἀνωτέρων τοῦ ἐτοιμαζόταν ν' ἀναχωρήσῃ καὶ συγχρόνως στέλνει ἓνα ὑπόμνη-
μα στὸ στρατηγὸ γιὰ νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ἄδεια νὰ ἐπιστρέψῃ, προσφέροντας ὅ-
ποιαδήποτε ἐγγύηση γιὰ τὴν καλὴ του διαγωγή, μιᾶ ποὺ ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς
εἶναι προθυμότερος νὰ ἐγγυηθῆ γιὰ λογαριασμό του. Εἶναι νέος μὲ μεγάλη
ἐξυπνάδα καὶ ἀκόμη πιὸ μεγάλη καρδιά, καὶ τὸν ἀγαπῶ ἀπὸ τὴν καρδιά μου
γιὰ ἓναν ἄλλο λόγo: ὅτι δηλαδὴ ἀνάμεσα σὲ ὅλους ὅσοι μοῦ μίλησαν μὲ σεβα-
σμό καὶ ἐνθουσιασμό γιὰ τὸ ὄνομά σας, αὐτὸς ξεχώρισε ἀνάμεσα στοὺς πρώ-
τους γιὰ τὸν ἐμπνευσμένο ἐνθουσιασμό του. Σᾶς ἐξορκίζω στὶς τόσες ἀρετὰς
ποὺ σᾶς διακρίνουν, στὴν ἀγάπη ποὺ εἶχατε γιὰ τὸν πατέρα σας, πέστε ἓνα
λόγο στὸ στρατηγὸ, ὥστε ὁ τόπος μας νὰ μὴ στερηθῆ ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἀγαθὸ, καὶ ὁ
ἄξιος αὐτὸς ξένος νὰ μὴ στερηθῆ ἀπὸ τὰ τόσα ὠφελήματα ποὺ τοῦ προσφέ-